

Artur Karasiński

Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Toruń

Formalna analiza albańskich derywatów przymiotnikowych

Proponowaną klasyfikację albańskich derywatów przymiotnikowych oparto na modelu opisu konfrontatywnego stworzonym przez Viarę Maldjievą na potrzeby konfrontacji języka polskiego oraz bułgarskiego i zamieszczonym w 9 tomie *Gramatyki Konfrontatywnej Bułgarsko Polskiej*. Artykuł jest także częścią znacznie większej pracy, poświęconej analizie semantycznej i formalnej albańskiego przymiotnika.

Kategorie gramatyczne, jakie może wyrażać albański przymiotnik na zasadzie kongruencji, dostosowując się do poprzedzającego go rzeczownika, to liczba, rodzaj i przypadek. Ze względu na supletyvizm kategoryzacja ta jest jednak niedoskonała. Naturalnie, z punktu widzenia opisu formalnego klasy gramatycznej przymiotnika większość gramatyk albańskich dzieli przymiotniki przede wszystkim na rodzajnikowe i bezrodzajnikowe. Z punktu widzenia charakterystyki klasy gramatycznej przymiotnika w języku albańskim jest to podejście słuszne – i rzeczywiście, wprowadzenie klasyfikacji wychodzącej od podziału na typ rodzajnikowy i bezrodzajnikowy należy uznać za uzasadnione. Jednak gdy przedmiotem zainteresowania jest derywacja, tak jak ma to miejsce w tym artykule, istotna okazuje się nie tylko wnikliwa charakterystyka formalna

segmentalnych wykładników derywacji, lecz także refleksja nad tym, w jaki sposób rodzajnik prepozytywny¹ pełni funkcję słowotwórczą. Tak więc rodzajnik prepozytywny, choć – w przeciwieństwie do rodzajnika postpozytywnego² – nie dołączany do wyrazu, należy do grupy jednostek leksykalnych, jakimi są przymiotniki rodzajnikowe, i będzie traktowany jako wykładnik paradygmaticzny przynależny tej właśnie klasie przymiotników. Nie należy zatem do tematu przymiotnika. Forma rodzajnika prepozytywnego (masc. sg. i, fem. sg. e oraz neutr. sg i masc./fem. pl. të) zależy od liczby, rodzaju, przypadka i określoności, może więc pełnić funkcję wykładnika derywacji paradygmaticznej – takie przypadki analiza formalna albańskich derywatów przymiotnikowych ma za zadanie także wyszczególnić.

Formalny opis słowotwórczy albańskiego przymiotnika został przeprowadzony, jak już wspomniałem, na podstawie modelu zaproponowanego przez Viarę Maldjievą na potrzeby opisu słowotwórstwa konfrontatywnego dla języków polskiego i bułgarskiego. Inspirację do sformułowania formalnych struktur derywacyjnych stanowił opis technik derywowania rzeczowników odprzymiotnikowych typu *nomina essendi* [zob. Encyklopedia: 396], który przeprowadził Marek Wiśniewski w rozprawie *Dystrybucyjne właściwości odprzymiotnikowych nazw cech we współczesnej polszczyźnie* [Wiśniewski 2005: 21–24]. Dzięki wyodrębnieniu klas derywacyjnych na drodze logicznego podziału dychotomicznego, opis jest prosty i czytelny. Model, przedstawiony w *Gramatyce Konfrontatywnej Bułgarsko-Polskiej*, został przystosowany teoretycznie do wszystkich możliwych typów derywatów występujących w językach polskim i bułgarskim. Tym samym nadaje się do opisu wszystkich języków słowiańskich. Tu analizie według przedstawionego poniżej modelu poddane zostaną albańskie derywaty przymiotnikowe, które wyekscerpowano ze *Słownika Współczesnego Języka Albańskiego*, który został opracowany przez Instytut Języka i Literatury Albańskiej Akademii Nauk w roku 1984. (*Fjalor i Shqipësisë Sotmë*, 1984). Jego wznowione i poprawione wydanie ukazało się w Tiranie

¹ Rodzajnik prepozytywny – pełni funkcję czysto syntaktyczną. Wyróżniamy: *i* dla rodzaju męskiego liczby pojedynczej, *e* dla rodzaju żeńskiego liczby pojedynczej i *të* dla rodzaju nijakiego liczby pojedynczej oraz dla liczby mnogiej wszystkich rodzajów. Występuje przed przymiotnikami rodzajnikowymi, imiesłowami przymiotnymi i przed większością zaimków.

² Rodzajnik postpozytywny jest dołączany do rzeczowników w formie określonej, może być także dołączany do przymiotników, zarówno rodzajnikowych, jak i bezrodzajnikowych w formie substancywizowanej. W takim przypadku przymiotnik przyjmuje paradygmat fleksyjny rzeczownika – zgodnie z regułą, że morfemy fleksyjne zajmują drugą pozycję we frazie nominalnej. To, czy przymiotnik jest rodzajnikowy czy bezrodzajnikowy, zależy wyłącznie od obecności rodzajnika prepozytywnego.

w roku 2002. Korpus wyekscerpowanego ze słownika materiału to blisko 62% wszystkich adiektywnych jednostek leksykalnych w *Słowniku Współczesnego Języka Albańskiego*, czyli około 6100 derywatów przymiotnikowych.

W egzemplifikacji zastosowano przykłady derywatów dla rodzaju męskiego liczby pojedynczej. Jeżeli dany przymiotnik jest rodzajnikowy, to podany przykład znajduje się także w paradygmacie liczby pojedynczej rodzaju męskiego, a więc przyjmuje rodzajnik *i*. Taki sposób zapisu jest naturalnie uproszczeniem i wynika z tradycji przyjętej w większości gramatyk albańskich³. Ponadto leksykalne jednostki motywujące przynależne są formie nieokreślonej nominativu singularis. Po przecinku podawany jest morfem określoności. W kilku przypadkach, kiedy tematem derywacyjnym jest temat liczby mnogiej, podane są rzeczowniki fundujące w nominativie pluralis, zostaje to jednak wyraźnie odnotowane. W przypadkach, gdy motywującym wyrazem jest czasownik, jego zapis podaję z wyodrębnieniem tematu i końcówki gramatycznej⁴ (w przypadkach z afiksacją).

Formalną analizę derywatów oparto na cechach wykładników derywacji, z których wprowadzono kryteria podziału dychotomicznego:

1. ujemność: +/- redukcja tematu,
2. alternacyjność: +/- alternacje w temacie,
3. paradygmatyczność: +/- dodanie do tematu morfemu gramatycznego,
4. konfiksalsność: +/- dodanie do tematu dwóch afiksów,
5. afiksalsność: +/- dodanie do tematu afiksu określonego typu. [Maldjiewa 2009: 103]

Proponowany podział z wprowadzonymi zmianami odnośnie do klas derywatów przymiotnikowych w języku albańskim, których oznaczenia podane są w nawiasach, np. (A)⁵

³ W klasie przymiotników rodzajnikowych różnica w rodzaju wynika z formy rodzajnika. Pomijając tę różnicę większość przymiotników rodzajnikowych nie ma różnych form w rodzaju męskim i żeńskim. Jedynie przymiotniki rodzajnikowe z sufiksami *-ëm*, *-shëm* w rodzaju żeńskim mają ich warianty dla rodzaju żeńskiego, czyli *-me*, *-shme*. Przymiotniki bezrodzajnikowe zakończone na spółgłoskę w rodzaju żeńskim przybierają końcówkę *-e*, np. *sintetik/sintetike* 'syntetyczny/a'.

⁴ Tego typu zapis, zarówno w przypadku klasy gramatycznej czasownika, jak i rzeczownika, ukazuje oddzielenie tematu motywującego od końcówki gramatycznej i ułatwia lekturę osobom nieznającym struktury morfologicznej języka albańskiego.

⁵ Model z *Gramatyki Konfrontatywnej Bułgarsko-Polskiej* zawierający możliwe struktury derywatów został zachowany w tej samej formie [por. Maldjiewa 2009: 104–105], zmianie uległy zaś oznaczenia klas derywatów wyszczególnionych wyłącznie dla albańskich derywatów przymiotnikowych. Struktura derywatów przymiotnikowych nie jest na tyle bogata, by uwzględnić wszystkich dziewiętnaście klas wyabstrahowanych we wzorcowym modelu, który dotyczył formalnej struktury wszystkich klas gramatycznych w językach polskim i bułgarskim.

Derywat

1. temat nie podlega redukcji	
1.1. bez alternacji w temacie	
1.1.1. bez dodania morfemu gramatycznego 1.1.1.1. bez konfiksów 1.1.1.1.1. bez afiksu 1.1.1.1.2. z afiksem 1.1.1.1.2.1. bez prefiksu 1.1.1.1.2.1.1. bez postfiksu (A) 1.1.1.1.2.1.1.1. bez postfiksu 1.1.1.1.2.1.1.2. z postfiksem 1.1.1.1.2.2. z postfiksem 1.1.1.1.2.2. z prefiksem (B) 1.1.1.2. z konfiksem 1.1.2.2.1. bez sufiksu 1.1.2.2.2. z sufiksem 1.1.2.2.2.1. bez prefiksu 1.1.2.2.2.2. z prefiksem (F)	1.1.2. z dodaniem morfemu gramatycznego 1.1.2.1. bez konfiksów 1.1.2.1.1. bez afiksu (C) 1.1.2.1.2. z afiksem 1.1.2.1.2.1. bez sufiksu 1.1.2.1.2.1.1. bez prefiksu 1.1.2.1.2.2. z prefiksem (D) 1.1.2.1.2.2. z sufiksem (E) 1.1.2.2. z konfiksem
1.2. z alternacją w temacie	
1.2.1. bez dodania morfemu gramatycznego 1.2.1.1. bez konfiksów 1.2.1.1.1. bez afiksu (...) 1.2.1.1.2. z afiksem [...] 1.2.1.1.2.1. bez sufiksu [...] 1.2.1.1.2.2. z sufiksem (...) 1.2.1.2. z konfiksem [...]	1.2.2. z dodaniem morfemu gramatycznego 1.2.2.1. bez konfiksów 1.2.2.1.1. bez afiksu 1.2.2.1.2. z afiksem 1.2.2.1.2.1. bez sufiksu [...] 1.2.2.1.2.2. z sufiksem 1.2.2.2. z konfiksem [...]
2. temat podlega redukcji	
2.1. bez alternacji w temacie	
2.1.1. bez dodania morfemu gramatycznego 2.1.1.1. bez konfiksów 2.2.1.1.1. bez afiksu (...) 2.2.1.1.2. z afiksem 2.2.1.1.2.1. bez sufiksu [...] (G) 2.2.1.1.2.2. z sufiksem (...) 2.1.1.2. z konfiksem [...]	2.1.2. z dodaniem morfemu gramatycznego 2.1.2.1. bez konfiksów 2.1.2.1.1. bez afiksu 2.1.2.1.2. z afiksem 2.1.2.1.2.1. bez sufiksu [...] 2.1.2.1.2.2. z sufiksem 2.1.2.2. z konfiksem [...]
2.2. z alternacją w temacie	
2.2.1. bez dodania morfemu gramatycznego 2.2.1.1. bez konfiksów 2.2.1.1.1. bez afiksu (...) 2.2.1.1.2. z afiksem 2.2.1.1.2.1. bez sufiksu [...] 2.2.1.1.2.2. z sufiksem (...) 2.2.1.2. z konfiksem [...]	2.2.2. z dodaniem morfemu gramatycznego 2.2.2.1. bez konfiksów 2.2.2.1.1. bez afiksu 2.2.2.1.2. z afiksem 2.2.2.1.2.1. bez sufiksu [...] 2.2.2.1.2.2. z sufiksem 2.2.2.2. z konfiksem [...]*

* Podział dychotomiczny przyjęty z [Maldjewa 2009: 104–105] z wprowadzonymi zmianami dotyczącymi oznaczeń klas derywatów (patrz przypis 2).

Klasy derywatów:

A – interfiksalne

tekniko-shkencor – ‘techniczno-naukowy’ (Adj *teknik-o-shkencor* ← Adj *teknik* + Adj *shkencor*)

kinezojugor – ‘południowochiński’ (Adj *kinez-o-jugor* ← Adj *kinez* + Adj *jugor*)

amerikanoperendimor – ‘zachodnioamerykański’ (Adj *amerikan-o-perendimor* ← Adj *amerikan* + Adj *perendimor*)

zviceranojugor – ‘południowoszwajcarski’ (Adj *zviceran-o-jugor* ← Adj *zviceran* + Adj *jugor*)

iliro-trak – ‘iliryjsko-tracki’ (Adj *ilir-o-trak* ← Adj *ilir* + Adj *trak*)

greko-romak – ‘greko-romański’ (Adj *grek-o-romak* ← Adj *grek* + Adj *romak*)

analitiko-sintetik – ‘analityczno-syntetyczny’ (Adj *analitik-o-sintetik* ← Adj *analitik* + Adj *sintetik*)

itd.

Derywaty interfiksalne utworzone zostały na drodze złożenia dwóch tematów przymiotnikowych połączonych ze sobą interfiksem *-o-*. Podczas procesu derywacji nie dochodzi do redukcji ani alternacji tematowych. Żaden morfem gramatyczny nie zostaje dodany, nie ma więc miejsca zmiana paradygmatu jednostki lekсыkalnej.

B – prefiksalne

pa-

i paafrueshëm – ‘nietowarzyski’ (Adj *i pa-afrueshëm* ← Adj *i afrueshëm* ‘towarzyski’)

i pakripur – ‘niesłony’ (Adj *i pa-kripur* ← Adj *i kripur* ‘słony’)

i pakushtueshëm – ‘niedrogi’ (Adj *i pa-kushtueshëm* ← Adj *i kushtueshëm* ‘drogi’)

i pakufishëm – ‘bezgraniczny’ (Adj *i pa-kufishëm* ← Adj *i kufishëm* ‘skończony’)

itd.

jo-

jonormal – ‘nienormalny’ (Adj *jo-normal* ← Adj *normal* ‘normalny’)

jozyrtar – ‘nieoficjalny’ (Adj *jo-zyrtar* ← Adj *zyrtar* ‘oficjalny’)

jobujqesor – ‘pozarolniczy’ (Adj *jo-bujqesor* ← Adj *bujqesor* ‘rolniczy’)

jomiqesor – ‘nieprzyjazny’ (Adj *jo-miqesor* ← Adj *miqesor* ‘przyjazny’)

joorganik – ‘nieorganiczny’ (Adj *jo-organik* ← Adj *organik* ‘organiczny’)

jonjerëzor – ‘niehumaniczny’ (Adj *jo-njerëzor* ← Adj *njerëzor* ‘ludzki’)
joparimor – ‘niegodziwy’ (Adj *jo-parimor* ← Adj *parimor* ‘godziwy’)
jorealist – ‘nierealny’ (Adj *jo-realist* ← Adj *realist* ‘realny’)
joprodhues – ‘nieproduktywny’ (Adj *jo-prodhues* ← Adj *prodhues* ‘produktywny’)
jokryesor – ‘niepodstawowy’ (Adj *jo-kryesor* ← Adj *kryesor* ‘podstawowy’)
 itd.

a-

apolitik – ‘apolityczny’ (Adj *a-politik* ← Adj *politik* ‘polityczny’)
asimetrik – ‘asymetryczny’ (Adj *a-simetrik* ← Adj *simetrik* ‘symetryczny’)
afetar – ‘niewierzący’ (Adj *a-fetar* ← Adj *fetar* ‘wierzący’)
anormal – ‘nienormalny’ (Adj *a-normal* ← Adj *normal* ‘normalny’)
 itd.

para-

paralajmërues – ‘prognostyczny’ (Adj *para-lajmërues* ← Adj *lajmërues* ‘ostrzegawczy’)
parandalues – ‘prewencyjny’ (Adj *para-ndalues* ← Adj *ndalues* ‘zatrzymany’)
parahistorik – ‘prehistoryczny’ (Adj *para-historik* ← Adj *historik* ‘historyczny’)
paragjuhor – ‘przedniojęzykowy’ (Adj *para-gjuhor* ← Adj *gjuhor* ‘językowy’)
parafolës – ‘mówiący przed kimś’ (Adj *para-folës* ← Adj *folës* ‘mówiony’)
 itd.

Derywaty przymiotnikowe utworzone na wcześniejszym etapie derywacji od czasowników za pomocą sufiksu *-ues/-yes* występują w języku albańskim także w paradygmacie rzeczownikowym jako nomina essendi. Jest to kolejny etap derywacji od analizowanych w materiale przymiotników.

pro-

proamerikan – ‘proamerykański’ (Adj *pro-amerikan* ← Adj *amerikan* ‘amerykański’)
prosovjetik – ‘prosovietcki’ (Adj *pro-sovjetik* ← Adj *sovjetik* ‘sowiecki’)
proevropian – ‘proeuropejski’ (Adj *pro-evropian* ← Adj *evropian* ‘europejski’)
proshqiptar – ‘proalbański’ (Adj *pro-shqiptar* ← Adj *shqiptar* ‘albański’)
propolonisht – ‘propolski’ (Adj *pro-polonisht* ← Adj *polonisht* ‘polski’)
 itd.

pas-

pasuniversitar – ‘podyplomowy’ (Adj *pas-universitar* ← Adj *universitar* ‘uniwersytecki’)

pastheksor – ‘poakcentowy’ (Adj *pas-theksor* ← Adj *theksor* ‘akcentowy’)

i paslindur – ‘urodzony później’ vs. *i paralindur* ‘urodzony wcześniej’ (Adj *i pas-lindur* ← Adj *i lindur*⁶ ‘urodzony’)

paszgjedhor – ‘powyborczy’ (Adj *pas-zgjedhor* ← Adj *zgjedhor* ‘wyborczy’)
itd.

prapa-

prapagjuhor – ‘tylnojęzykowy’ (Adj *prapa-gjuhor* ← Adj *gjuhor* ‘językowy’)

i prapavendosur – ‘umiejscowiony z tyłu’ (Adj *i prapa-vendosur* ← Adj *i vendosur* ‘umiejscowiony’)

i prapambetur – ‘zacołfany’ (Adj *i prapa-mbetur* ← Adj *i mbetur* ‘pozostały’)

prapaveprues – ‘działający wstecz’ (Adj *prapa-veprues* ← Adj *veprues* ‘aktywny’)

prapaveshtrues – ‘retrospektywny’ (Adj *prapa-veshtrues* ← Adj *veshtrues* ‘obserwujący’)

itd.

kundër-

kundërkimik – ‘przeciwchemiczny’ (Adj *kundër-kimik* ← Adj *kimik* ‘chemiczny’)

kundërligjor – ‘przeciwprawny’ (Adj *kundër-ligjor* ← Adj *ligjor* ‘prawny’)

kundërbërthamor – ‘przeciwjądrowy’ (Adj *kundër-bërthamor* ← Adj *bërthamor* ‘jądrowy’)

kundërnjerëzor – ‘przeciwko ludzkości’ (Adj *kundër-njerëzor* ← Adj *njerëzor* ‘ludzki’)

i kunderligjshëm – ‘przeciwko prawu’ (Adj *i kundër-ligjshëm* ← Adj *i ligjshëm* ‘prawny’)

itd.

stër-

i stërgjatë – ‘długaśny’ (Adj *i stër-gjatë* ← Adj *i gjatë* ‘długi’)

i stërmadh – ‘ogromny’ (Adj *i stër-madh* ← Adj *i madh* ‘duży’)

i stërlashtë – ‘prastary’ (Adj *i stër-lashtë* ← Adj *i lashtë* ‘stary’)

i stërhollë – ‘cieniutki’ (Adj *i stër-hollë* ← Adj *i hollë* ‘cienki’)

itd.

⁶ *Participia* zaliczane są w języku albańskim do klasy przymiotników na zasadzie charakterystyki formalno-składniowej.

ultra-

ultramodern – ‘ultranowoczesny’ (Adj *ultra-modern* ← Adj *modern* ‘nowoczesny’)
ultrahelmues – ‘bardzo trujący’ (Adj *ultra-helmues* ← Adj *helmues* ‘trujący’)
ultraviolet – ‘ultrafioletowe’ (Adj *ultra-violet* ← Adj *violet* ‘fioletowy’)
 itd.

mbi-

mbinjerëzor – ‘nadludzki’ (Adj *mbi-njerëzor* ← Adj *njerëzor* ‘ludzki’)
mbitokësor – ‘naziemny’ (Adj *mbi-tokësor* ← Adj *tokësor* ‘ziemny’)
i mbinatyrshëm – ‘nadenaturalny’ (Adj *i mbi-natyrshëm* ← Adj *i natyrshëm* ‘naturalny’)
i mbiujshëm – ‘ponadwodny’ (Adj *i mbi-ujshëm* ← Adj *i ujshëm* ‘wodny’)
 itd.

ndër-

ndërkombëtar – ‘międzynarodowy’ (Adj *ndër-kombëtar* ← Adj *kombëtar* ‘narodowy’)
ndërshtetëror – ‘międzypaństwowy’ (Adj *ndër-shtetëror* ← Adj *shtetëror* ‘państwowy’)
ndërluftues – ‘międzywojenny’ (Adj *ndër-luftues* ← Adj *luftues* ‘wojenny’)
 itd.

i- (in-, im-)

imoral – ‘niemoralny’ (Adj *i-moral* ← Adj *moral* ‘moralny’)
inorganik – ‘nieorganiczny’ (Adj *in-organik* ← Adj *organik* ‘organiczny’)
 itd.

super-

superstrukturor – ‘superstrukturalny’ (Adj *super-strukturor* ← Adj *strukturor* ‘strukturalny’)
supermodern – ‘supernowoczesny, bardzo nowoczesny’ (Adj *super-modern* ← Adj *modern* ‘nowoczesny’)
 itd.

lart-

i lartpërmendur – ‘wyżej (wcześniej) wspomniany’ (Adj *i lart-përmendur* ← Adj *i përmendur* ‘wspomniany’)
i lartshënuar – ‘wyżej zaznaczony’ (Adj *i lart-shënuar* ← Adj *i shënuar* ‘zaznaczony’)
 itd.

poshtë-

i poshtëpërmendur – ‘niżej wymienione’ (Adj *i poshtë-përmendur* ← Adj *i për-mendur* ‘wspomniany’)

i poshtëshënuar – ‘niżej zaznaczone’ (Adj *i poshtë-shënuar* ← Adj *i shënuar* ‘zaznaczony’)

itd.

sipër-

i sipërtreguar – ‘wyżej wskazany’ (Adj *i sipër-treguar* ← Adj *i treguar* ‘wskazany’)

i sipërshënuar – ‘wyżej zaznaczony’ (Adj *i sipër-shënuar* ← Adj *i shënuar* ‘zaznaczony’)

i sipërmendur – ‘wyżej wspomniany’ (Adj *i sipër-mendur* ← Adj *i mendur* ‘wspomniany’)

i sipërthënë – ‘wyżej powiedziany’ (Adj *i sipër-thënë* ← Adj *i thënë* ‘powiedziany’)

i sipërvendosur – ‘wyżej umiejscowiony’ (Adj *i sipër-vendosurr* ← Adj *i vendosur* ‘ umiejscowiony’)

itd.

drejt-

drejtshkrimor – ‘pisowniowy’ (Adj *drejt-shkrimor* ← Adj *shkrimor* ‘piśmienniczy’)

drejtshqiptimor – ‘poprawnie wymawiany’ (Adj *drejt-shqiptimor* ← Adj *shqiptimor* ‘wymawiany’)

drejtvizor – ‘prostoliniowy’ (Adj *drejt-vizor* ← Adj *vizor* ‘liniowy’)

drejtkëndor – ‘prostokątny’ (Adj *drejt-këndor* ← Adj *këndor* ‘kątowy’)

itd.

gjithë-

i gjithëfuqishëm – ‘wszechmocny’ (Adj *i gjithë-fuqishëm* ← Adj *i fuqishëm* ‘mocny’)

i gjithëllojshëm – ‘wszelkiego rodzaju’ (Adj *i gjithë-llojshëm* ← Adj *i llojshëm* ‘różnego typu’)

i gjithëanshëm – ‘wszechstronny’ (Adj *i gjithë-anshëm* ← Adj *i anshëm* ‘stronniczy’)

i gjithëpushtetshëm – ‘wszechmocny, mający całą władzę’ (Adj *i gjithë-pushtetshëm* ← Adj *i pushtetshëm* ‘potężny’)

gjithëkombëtar – ‘związany z całym krajem’ (Adj *gjithë-kombëtar* ← Adj *kombëtar* ‘narodowy’)

itd.

gjysmë-

gjysmëkilësh – ‘półkilogramowy’ (Adj *gjysmë-kilësh* ← Adj *kilësh* ‘kilogramowy’)

gjysmëgjallë – ‘półżywy’ (Adj *gjysmë-gjallë* ← Adj *gjallë* ‘żywy’)

gjysmëshekullor – ‘półwiekowy’ (Adj *gjysmë-shekullor* ← Adj *shekullor* ‘wiekowy’)

gjysmëanalfabet – ‘półanalfabetyczny’ (Adj *gjysmë-analfabet* ← Adj *analfabet* ‘analfabetyczny’)

gjysmëzyrtar – ‘półoficjalny’ (Adj *gjysmë-zyrtar* ← Adj *zyrtar* ‘oficjalny’)

gjysmëbujqësor – ‘półrolny’ (Adj *gjysmë-bujqësor* ← Adj *bujqësor* ‘rolny’)

itd.

jashtë-

i jashtëzakonshëm – ‘nadzwyczajny’ (Adj *i jashtë-zakonshëm* ← Adj *i zakonshëm* ‘zwyczajny’)

jashtëtokësor – ‘pozaziemski’ (Adj *jashtë-tokësor* ← Adj *tokësor* ‘ziemski’)

jashtëshkollor – ‘pozaszkolny’ (Adj *jashtë-shkollor* ← Adj *shkollor* ‘szkolny’)

jashtëklasor – ‘pozaklasowy’ (Adj *jashtë-klasor* ← Adj *klasor* ‘klasowy’)

i jashtënatyrshëm – ‘nienaturalny’ (Adj *i jashtë-natyrshëm* ← Adj *i natyrshëm* ‘naturalny’)

jashtëligjor – ‘będący poza prawem’ (Adj *jashtë-ligjor* ← Adj *ligjor* ‘prawny’)

jashtëgjuhësor – ‘pozajęzykowy’ (Adj *jashtë-gjuhësor* ← Adj *gjuhësor* ‘językowy’)

itd.

plot-

i plotfuqishëm – ‘wszechmocny’ (Adj *i plot-fuqishëm* ← Adj *fuqishëm* ‘mocny, silny’)

i plotpjesëtueshëm – ‘podzielny bez reszty’ (Adj *i plot-pjesëtueshëm* ← Adj *i pjesëtueshëm* ‘podzielny’)

i plotpushtetshëm – ‘wszechwładny’ (Adj *i plot-pushtetshëm* ← Adj *i pushtetshëm* ‘wszechwładny’)

i plotvlerëshëm – ‘pełnowartościowy’ (Adj *i plot-vlerëshëm* ← Adj *i vlerëshëm* ‘wartościowy’)

itd.

shumë-

shumëfazesh – ‘wielofazowy’ (Adj *shumë-fazesh* ← Adj *fazesh* ‘fazowy’)

shumëditor – ‘wielodniowy’ (Adj *shumë-ditor* ← Adj *ditor* ‘dzienny’)

i shumëdashur – ‘umiłowany’ (Adj *i shumë-dashur* ← Adj *i dashur* ‘kochany’)

shumëmilionesh – ‘wielomilionowy’ (Adj *shumë-milionesh* ← Adj *milionesh* ‘milionowy’)

shumëgjymtyresh – ‘wielopodmiotowy’ (Adj *shumë-gjymtyresh* ← Adj *gjymtyresh* ‘podmiotowy’)

i shumëngjyrshëm – ‘wielokolorowy’ (Adj *i shumë-ngjyrshëm* ← Adj *i ngjyrshëm* ‘kolorowy’)

itd.

vetë-

vetëkritik – ‘samokrytyczny’ (Adj *vetë-kritik* ← Adj *kritik* ‘krytyczny’)

vetëdashës – ‘kochający siebie, egoistyczny’ (Adj *vetë-dashës* ← Adj *dashës* ‘kochający’)

i vetëdijshëm – ‘samoświadomy’ (Adj *i vetë-dijshëm* ← Adj *i dijshëm* ‘świadomy’)

vetëmohues – ‘przeczący sobie’ (Adj *vetë-mohues* ← Adj *mohues* ‘przeczący’)

vetëmbrojtës – ‘chroniący siebie’ (Adj *vetë-mbrojtës* ← Adj *mbrojtës* ‘ochronny’)

i vetëkënaqur – ‘zadowolony z siebie’ (Adj *i vetë-kënaqur* ← Adj *i kënaqur* ‘zadowolony’)

itd.

Uwzględnić należy jeszcze mniej produktywne *filo-*, *gjeo-*, *hidro-*, *mono-*, *poli-*, *pseudo* – afiksoidy (dokł. prefiksoidy) pochodzenia obcego.

Klasa albańskich przymiotnikowych derywatów prefiksalnych jest bardzo rozbudowana pod względem ilości prefiksów. Naturalnie, jedne prefiksy wykazują się dużą produktywnością, podczas gdy inne są już prawie w ogóle nieproduktywne. Proces derywacji polega wyłącznie na afiksacji, brak tu redukcji i alternacji w temacie. W procesie derywacji tej grupy derywatów brak także rodzajnika prepozytywnego jako morfemu gramatycznego w funkcji słowotwórczej. Przymiotniki derywowane przy pomocy prefiksów są już motywowane przez tematy przymiotnikowe, brak więc zmiany paradygmatu jednostki leksykalnej.

C – paradygmatyczne

derywowane od tematów czasownikowych w formie pjesore⁷:

i afruar – ‘bliski, przystępny’ (Adj [*i*] *afruar* ← V_{Pjes} *afruar* – forma pjesore od czasownika *afroj* ‘zbliżać, przybliżać’)

i besuar – ‘godny zaufania’ (Adj [*i*] *besuar* ← V_{Pjes} *besuar* ‘godny zaufania’)

i dredhur – ‘zakrzywiony, powykręcany’ (Adj [*i*] *dredhur* ← V_{Pjes} *dredhur* ‘zakrzywiony’)

⁷ Pjesorja ~ imiesłów czynny czasu przeszłego, np. *nisur* ← *nis*.

i edukuar – ‘wyedukowany’ (Adj [i] *edukuar* ← V_{Pjes} *edukuar* ‘wyedukowany’)
i hapur – ‘otwarty’ (Adj [i] *hapur* ← V_{Pjes} *hapur* ‘otwarty’)
i nisur – ‘rozpoczęty’ (Adj [i] *nisur* ← V_{Pjes} *nisur* ‘rozpoczęty’)
i përdorur – ‘używany’ (Adj [i] *përdorur* ← V_{Pjes} *përdorur* ‘używany’)
i vrrarë – ‘zamordowany’ (Adj [i] *vrrarë* ← V_{Pjes} *vrrarë* ‘zamordowany’)
i zënë – ‘zajęty’ (Adj [i] *zënë* ← V_{Pjes} *zënë* ‘zajęty’)
i këputur – ‘skonany’ (Adj [i] *këputur* ← V_{Pjes} *këputur* ‘skonany’)
i rrahur – ‘bity, rozbity’ (Adj [i] *rrahur* ← V_{Pjes} *rrahur* ‘bity, rozbity’)
i thinjur – ‘sędziwy’ (Adj [i] *thinjur* ← V_{Pjes} *thinjur* ‘sędziwy’)
i vendosur – ‘zdecydowany’ (Adj [i] *vendosur* ← V_{Pjes} *vendosur* ‘zdecydowany’)
i lartësuar – ‘wyniosły, egzaltowany, patetyczny’ (Adj [i] *lartësuar* ← V_{Pjes} *lartësuar* ‘wyniosły, egzaltowany, patetyczny’)
 itd.

a. derywowane od tematów rzeczownikowych:

ar – ‘zółty, jasny, złoty’ (Adj *ar*-[ø] ← N *ar* ‘złoto’)
argjend – ‘biały, srebrzysty’ (Adj *argjend*-[ø] ← N *argjend* ‘srebro’)
aventurier – ‘awanturniczy’ (Adj *aventurier*-[ø] ← N *aventurier* ‘awanturnik’)
bazë – ‘główny, podstawowy’ (Adj *bazë*-[ø] ← N *baz/ë* ‘baza’)
farës – ‘ziarnisty’ (Adj *farës*-[ø] ← N *farës* ‘ziarno’)
flori – ‘ze złota, mający dobre cechy – cudowny, wartościowy’ (Adj *flori*-[ø] ← N *flori* ‘złotko’)
flutur – ‘mający wygląd, kształt motyla lub ruszający się jak motyl’ (Adj *flutur*-[ø] ← N *flutur* ‘motyl’)
furtunë – ‘szybki, zręczny’ (Adj *furtunë*-[ø] ← N *furtunë* ‘burza’)
çallë = *i papjekur*, *i pabërë* – ‘niedopieczony, niedojrzały (głównie o owocach)’,
 np. *fik çallë* ‘niedopieczona figa’ (Adj *çallë*-[ø] ← N *çallë* ‘surowizna’)
kërce – ‘zamrożony’ (Adj *kërce*-[ø] ← N *kërce* ‘mrożonka’)
lëkurë – ‘o mięsie – słabe, marne’ (Adj *lëkurë*-[ø] ← N *lëkur/ë* ‘skóra’)
mistrec – ‘mizerne, mierne (o zwierzętach i roślinach – nierozwinięte)’ (Adj *mistrec*-[ø] ← N *mistrec* ‘miernota’)
letrar – ‘literacki’ (Adj *letrar*-[ø] ← N *letrar*, -i ‘literat’)
 itd.

b. derywaty motywowane przez więcej niż jeden temat słowotwórczy

flokëverdhë – ‘blond włosy’ (Adj *flokë-verdhë*-[ø] ← N *flok/ë(t)* ‘włosy’ + Adj *i verdhë* ‘zółty’)

gojëndyrë – ‘szydlerczy’ (Adj *gojë-ndyrë*-[ø] ← N *gojë*, -a ‘usta’ + Adj *i ndyrë* ‘żółty’)

sylesh – ‘łatwowierny’ (Adj *sy-lesh*-[ø] ← N *sy*, -të ‘oczy’ + N *lesh*, -i ‘wełna’)
itd.

Do tej podklasy można zaliczyć także specyficzne derywaty utworzone od dwóch takich samych tematów rzeczownikowych w liczbie mnogiej i formie określonej:

pika-pika – ‘kropkowany’ (Adj *pika-pika*-[ø] ← N *pika* ‘krople’ + N *pika* ‘krople’)

ngjyra-ngjyra – ‘różnokolorowy’ (Adj *ngjyra-ngjyra*-[ø] ← N *ngjyra* ‘barwy’ + N *ngjyra* ‘barwy’)

cirka-cirka – ‘kropelkowy’ (Adj *cirka-cirka*-[ø] ← N *cirka* ‘krople’ + N *cirka* ‘krople’)

gropa-gropa – ‘bardzo dziurawy’ (Adj *gropa-gropa*-[ø] ← N *gropa* ‘dziury’ + N *gropa* ‘dziury’)

itd.

Podwojenie tematu nie tylko zmienia paradygmat na przymiotnikowy, lecz także ma za zadanie wzmocnić znaczenie przymiotnika.

W ramach klasy derywatów paradygmatycznych wyszczególniono derywaty utworzone od tematów czasownikowych w formie pjesore oraz od rzeczowników, a także derywaty motywowane przez więcej niż jeden temat słowotwórczy. Stosunkowo najliczniejsze są te derywowane od tematów czasownikowych w formie pjesore. W klasie derywatów wyłącznie paradygmatycznych nie wyodrębniamy segmentu afiksального, brak tu także redukcji i alternacji tematowych. W najliczniejszej podgrupie derywatów paradygmatycznych utworzonych od tematów czasownikowych w formie pjesore zmiana paradygmatu ma powierzchniowy wykładnik w postaci rodzajnika prepozytywnego (*i* dla rodzaju męskiego, *e* dla rodzaju żeńskiego, *të* dla rodzaju nijakiego i liczby mnogiej wszystkich rodzajów). W podgrupie derywatów utworzonych od tematów rzeczownikowych brak powierzchniowego wykładnika paradygmatycznego w postaci rodzajnika prepozytywnego. Forma derywatu jest taka sama jak forma tematu motywującego derywat. Zmienia się przynależność klasy gramatycznej nowo powstałej jednostki leksykalnej. W podgrupie c. w procesie derywacji nieprzymiotnikowy paradygmat jednego bądź dwu tematów motywujących derywat przechodzi w paradygmat przymiotnikowy nowo powstałego derywatu. Tematy w derywacie tego typu mogą być połączone za pomocą myślnika i mieć dwa akcenty (np. *pika-pika* ‘kropkowany’) albo tworzyć jeden wyraz prozodyczny (np. *sylesh* ‘łatwowierny’).

D – prefiksalno-paradygmaticzne

pa-

- i pakripë* – ‘1. niesłony, 2. absurdalny’, np. *shaka e pakripë* – ‘absurdalny żart’
 (Adj [*i*] *pa-kripë* ← N *kripë*, -a ‘sól’)
i payndyrë – ‘beztłuszczowy’ (Adj [*i*] *pa-yndyrë* ← N *yndyrë*, -a ‘olej’)
i painteres – ‘bezinteresowny’ (Adj [*i*] *pa-interes* ← N *interes*, -i ‘interes’)
i pavlerë – ‘bezwartościowy’ (Adj [*i*] *pa-vlerë* ← N *vlerë*, -a ‘wartość’)
 itd.

Grupa derywatów ograniczona do połączenia prefiksu *pa-* i tematu rzeczownikowego. Formalnym powierzchniowym wykładnikiem zmiany paradygmatu jest rodzajnik prepozytywny.

E – sufiksalne

-(ë)s

- mbytës* – ‘duszący’ (Adj *mbyt-ës[ø]* ← V *mbyt* ‘dusić’)
ngjitës – ‘łączyjący’ (Adj *ngjit-ës[ø]* ← V *ngjit* ‘łączyć’)
mbrojtës – ‘ochronny, obronny’ (Adj *mbrojt-ës[ø]* ← N *mbrojt/je* ‘ochrona’)
vajës – ‘płaczliwy’ (Adj *vaj-ës[ø]* ← V *vaj* ‘płakać’)
ujës – ‘wodnisty’ (Adj *ujë-s[ø]* ← N *ujë*, -i ‘woda’)
mbushës – ‘napełniająca’ (Adj *mbush-ës[ø]* ← V *mbush* ‘napełniać’)
mirëbërës – ‘dobroczynny’ (Adj *mirë-bërë-s[ø]* ← Adv *mirë* V_{pjes} *bërë* ‘robiący’)
 itd.

-(ë)sh

- ngjyrësh* – ‘kolorowy’ (Adj *ngjyr-ësh[ø]* ← N *ngjyrë*, -a ‘barwa, kolor’)
muajsh – ‘miesięczny’ (Adj *muaj-sh[ø]* ← N *muaj*, -i ‘miesiąc’)
 itd.

-ues (-yes)

- manipulues* – ‘manipulacyjny’ (Adj *manipul-ues[ø]* ← V *manipul/oj* ‘manipulować’)
alarmues – ‘alarmujący’ (Adj *alarm-ues[ø]* ← V *alarm/oj* ‘alarmować’)
gjallërues – ‘ożywczy’ (Adj *gjallër-ues[ø]* ← V *gjallër/oj* ‘ożywiać’)
dyshues – ‘podejrzliwy’ (Adj *dysh-ues[ø]* ← V *dysh/oj* ‘podejrzewać’)
protestues – ‘protestacyjny’ (Adj *protest-ues[ø]* ← V *protest/oj* ‘protestować’)

dezinfektues – ‘dezynfekujący’ (Adj *dezynfekt-ues*[ø] ← V *dezynfekt/oj* ‘dezynfekować’)

shkëlqyes – ‘błyszczący’ (Adj *shkëlq-yes*[ø] ← V *shkëlq/ej* ‘błyszcząć’)

ngarkues – ‘załadunkowy’ (Adj *ngark-ues*[ø] ← V *ngark/oj* ‘ładować’)

shpëtues – ‘ratunkowy’ (Adj *shpët-ues*[ø] ← V *shpët/oj* ‘ratować’)

ekzekutues – ‘egzekucyjny’ (Adj *mbyt-ues*[ø] ← V *ekzekut/oj* ‘dokonywać egzekucji’)

parashikues – ‘przewidujący’ (Adj *parashik-ues*[ø] ← V *parashik/oj* ‘przewidywać’)
itd.

-ar

arbitrar – ‘arbitralny’ (Adj *arbitr-ar*[ø] ← N *arbit/ër, -ri* ‘arbitr’)

detar – ‘morski’ (Adj *det-ar*[ø] ← N *det, -i* ‘morze’)

bregdetar – ‘przybrzeżny’ (Adj *bregdet-ar*[ø] ← N *bregdet, -i* ‘brzeg morza’)

planetar – ‘planetarny’ (Adj *planet-ar*[ø] ← N *planet, -i* ‘planeta’)

mesjetar – ‘średniowieczny’ (Adj *mesjet-ar*[ø] ← N *mesjetë, -a* ‘średniowiecze’)

opozitar – ‘opozycyjny’ (Adj *opozit-ar*[ø] ← N *opozitë, -a* ‘opozycja’)

elementar – ‘elementarny’ (Adj *element-ar*[ø] ← N *element, -i* ‘element’)

itd.

-tar

kombëtar – ‘narodowy’ (Adj *komb-ë-tar*[ø] ← N *komb, -i* ‘naród’)⁸

mesdhetar – ‘śródziemnomorski’ (Adj *mesdhe-tar*[ø] ← N *Mesdhe, -u* ‘Morze Śródziemne’)

përfundimtar – ‘ostateczny’ (Adj *përfundim-tar*[ø] ← N *përfundim, -i* ‘kończenie’)

vendimtar – ‘decydujący’ (Adj *vendim-tar*[ø] ← N *vendim, -i* ‘decyzja’)

luftëtar – ‘wojskowy’ (Adj *luftë-tar*[ø] ← N *luftë, -a* ‘wojna’)

itd.

-or

gjymnastikor – ‘gimnastyczny’ (Adj *gjymnastik-or*[ø] ← N *gjymnastik/ë, -a* ‘gimnastyka’)

vendor – ‘państwowy’ (Adj *vend-or*[ø] ← N *vend, -i* ‘państwo’)

lumor – ‘rzeczny’ (Adj *lum-or*[ø] ← N *lum/ë, -i* ‘rzeka’)

ajror – ‘powietrzny’ (Adj *ajr-or*[ø] ← N *aj/ër, -i* ‘państwo’)

⁸ W tym przykładzie trudną grupę spółgłoskową rozбивa głoska ë.

spitalor – ‘szpitalny’ (Adj *spital-or[ø]* ← N *spital*, -i ‘państwo’)
armiqësor – ‘wrogi’ (Adj *armiqes-or[ø]* ← V *armiqës/øj* ‘być dla kogoś wrogiem’)
foshnjor – ‘niemowłęcy’ (Adj *foshnj-or[ø]* ← N *foshnj/ë*, -a ‘niemowłę’)
ujor – ‘wodny’ (Adj *uj-or[ø]* ← N *uj/ë*, -i ‘woda’)
malor – ‘górski’ (Adj *mal-or[ø]* ← N *mal*, -i ‘góra’)
shkëmbor – ‘skalisty’ (Adj *shkëmb-or[ø]* ← N *shkëmb*, -i ‘skała’)
diellor – ‘słoneczny’ (Adj *diell-or[ø]* ← N *djell*, -i ‘słońce’)
 itd.

-tor

baritor – ‘pasterski’ (Adj *bari-tor[ø]* ← N *bari*, -u ‘pasterz’)
leshtor – ‘włochaty’ (Adj *bari-tor[ø]* ← N *lesh*, -i ‘sierść’)
 itd.

-(ë)sor

drusor – ‘drewniany’ (Adj *dru-sor[ø]* ← N *dru*, -ri ‘drewno’)
mjekësor – ‘lekarski’ (Adj *mjek-ësor[ø]* ← N *mjek/ë*, -u ‘lekarz’)
paqësor – ‘pokojuowy’ (Adj *paq-ësor[ø]* ← N *paq/e*, -ja ‘pokój’)
jetësor – ‘życiowy’ (Adj *jet-ësor[ø]* ← N *jet/ë*, -a ‘życie’)
tokësor – ‘ziemski’ (Adj *tok-ësor[ø]* ← N *tok/ë*, -a ‘ziemia’)
gjyqësor – ‘sądowy’ (Adj *gjyq-ësor[ø]* ← N *gjyq*, -i ‘sąd’)
 itd.

-(ë)ror

shtetëror – ‘państwowy’ (Adj *shtet-ëror[ø]* ← N *shtet*, -i ‘państwo’)
botëror – ‘światowy’ (Adj *bot-ëror[ø]* ← N *bot*, -i ‘świat’)
shpirtëror – ‘duchowy’ (Adj *shpirt-ëror[ø]* ← N *shpirt*, -i ‘dusza’)
 itd.

-ak (warianty *-acak*, *-arak*, *-alak*, *-atak*, *-anjak*)

luftarak – ‘wojenny’ (Adj *luft-arak[ø]* ← N *luftë*, -a ‘wojna’)
ushtarak – ‘wojskowy’ (Adj *ushtar-ak[ø]* ← N *ushtar*, -i ‘żołnierz’)
vezak – ‘jajowaty’ (Adj *vez-ak[ø]* ← N *vezë*, -a ‘jajko’)
perandorak – ‘carski’ (Adj *perandor-ak[ø]* ← N *perandor*, -i ‘wojna’)
dimërak – ‘zimowy’ (Adj *dimër-ak[ø]* ← N *dim/ër*, -ri ‘zima’)
zemërak – ‘humorzysty’ (Adj *zemër-ak[ø]* ← N *zem/ër*, -ra ‘serce’)
 itd.

-osh

bardhosh – ‘bielutki’ (Adj [ø] *bardh-osh* ← Adj *i bardhë* ‘biały’)
bukurosh – ‘piękniutki’ (Adj [ø] *bukur-osh* ← Adj *i bukur* ‘piękny’)
gjatosh – ‘chudawy’ (Adj [ø] *gjat-osh* ← Adj *i gjatë* ‘chudy’)
ziosh – ‘czarniawy’ (Adj [ø] *zi-osh* ← Adj *i zi* ‘czarny’)
thartosh – ‘kwaskowaty’ (Adj [ø] *thart-osh* ← Adj *i thartë* ‘kwaśny’)
 itd.

-ush

bardhush – ‘bielusieńki’ (Adj [ø] *bardh-ush* ← Adj *i bardhë* ‘biały’)
gjatush – ‘chudziutki’ (Adj [ø] *bgjat-ush* ← Adj *i gjatë* ‘chudy’)
thatush – ‘suchutki’ (Adj [ø] *that-ush* ← Adj *i thatë* ‘suchy’)
verdhush – ‘żółciusieńki’ (Adj [ø] *verdh-ush* ← Adj *i verdhë* ‘żółty’)
bukurush – ‘piękniutki’ (Adj [ø] *bukur-ush* ← Adj *i bukur* ‘biały’)
larush – ‘barwny’ (Adj [ø] *lar-ush* ← Adj *i larë* ‘barwny’)
 itd.

W przykładach z sufiksami *-ush* i *-osh* widoczna jest zmiana paradygmatu przez redukcję rodzajnika w procesie derywacji. Derywaty pozostają jednak w tej samej klasie gramatycznej co fundujące je tematy przymiotnikowe.

Z mniej produktywnych sufiksów należy wymienić:

- ac (*ngelac, qelbac*)
- an (*shkodran, dibran, keqan, kuqan, kaleshan, zhelan*)
- ik (*fotografik, atomik, akademik, biografik, teorik, zoologjik*)
- al (*kontinental, frontal, eksperimental, embrional, personal*)
- ual (*gradual, tekstual*)
- iv (*edukativ, federativ, objektiv, subjektiv*)
- ian (*evropian, shekspirian, drakonian*)
- anik (*qelbanik, trashanik, thatanik*)
- uk (*bardhuk, laruk*)
- esk (*libresk, shkollaresk*)
- oz (*ambicioz, nervoz, luksoz, poroz*)
- in (*alpin, dalmatin*)
- m (*i epërm, i parmë*)
- e (*djemurishte, burrërishte, dhënderishte, gararishte, pleqërishte*)

Oprócz wyrazów motywowanych, powstałych wyłącznie przez dodanie do tematu afiksu znajdującego się w postpozycji do tematu, do grupy derywatów

sufiksalnych zaliczyć trzeba także te powstałe na skutek derywacji za pomocą rodzajnika i sufiksu. Wynikiem tego procesu jest powierzchniowy wykładnik zmiany paradygmatu jednostki leksykalnej w postaci rodzajnika prepozytywnego.

a. Rodzajnik *i, e* + sufiks *-shëm*

Derywaty utworzone od tematów rzeczownikowych:

- i dëmshëm* – ‘szkodliwy’ (Adj [i] *dëm-shëm* ← N *dëm*, -i ‘szkoda’)
i famshëm – ‘znany’ (Adj [i] *fam-shëm* ← N *fam/ë*, -a ‘sława’)
i ligjshëm – ‘prawny’ (Adj [i] *ligj-shëm* ← N *ligj*, -i ‘prawo’)
i nevojshëm – ‘potrzebny’ (Adj [i] *nevoj-shëm* ← N *nevoj/ë*, -a ‘potrzeba’)
i zakonshëm – ‘zwykły, zwyczajny’ (Adj [i] *zakon-shëm* ← N *zakon*, -i ‘nawyk, zwyczaj’)
i bujshëm – ‘sensacyjny, mający duży wydźwięk, wprowadzający zamieszanie’
 (Adj [i] *buj-shëm* ← N *buj*, -a ‘zamieszanie’)
i ujshëm – ‘wodnisty’ (Adj [i] *uj-shëm* ← N *uj/ë*, -i ‘woda’)
i lëngshëm – ‘ciekły’ (Adj [i] *lëng-shëm* ← N *lëng*, -u ‘ciecz’)
 itd.

Derywaty utworzone od tematów czasownikowych:

- i ndjeshëm* – ‘wrażliwy, uczuciowy’ (Adj [i] *ndje-shëm* ← V_{pjes} *ndje/rë* ‘czuć’)
i djegshëm – ‘palny’ (Adj [i] *djeg-shëm* ← V_{pjes} *djeg/ur* ‘palić’)
i falshëm – ‘wybaczalny’ (Adj [i] *fal-shëm* ← V_{pjes} *fal/ur* ‘przebaczyć’)
i shkëlqyeshëm – ‘błyszczący’ (Adj [i] *-shëm* ← V_{pjes} *djeg/ur* ‘palić’)
i ushqyeshëm – ‘jadalny’ (Adj [i] *ushqye-shëm* ← V_{pjes} *ushqye/r* ‘jeść’)
i mundshëm – ‘możliwy’ (Adj [i] *mund-shëm* ← V_{pjes} *mund/ur* ‘móc’)
i tretshëm – ‘rozpuszczalny’ (Adj [i] *tret-shëm* ← V_{pjes} *tret/ur* ‘rozpuszczać’)
i kapshëm – ‘dostępny’ (Adj [i] *kap-shëm* ← V_{pjes} *kap/ur* ‘chwycić’)
i pijshëm – ‘pitny’ (Adj [i] *pi-j-shëm* ← V *pi* ‘pić’)⁹
i dijshëm – ‘znany’ (Adj [i] *di-j-shëm* ← V *di* ‘znać’)
 i wiele innych.

Temat derywatów przymiotnikowych odczasownikowych utworzonych za pomocą sufiksu *-shëm* i rodzajnika, będącego także powierzchniowym wykładnikiem zmiany paradygmatu, jest tematem czasownika w niepełnej

⁹ W dwóch ostatnich przykładach wstawne *-j-* dodawane jest do tematów czasowników zakończonych na samogłoskę (klasa wyabstrahowana po raz pierwszy przez Konstantina Kristoforidhiego pod koniec XIX wieku [por. Memushaj 2003: 41–62].

formie imiesłowowej pjesoria, której pozbawia się jej charakterystycznej końcówki *-r(ë)* lub *-ur*.

Derywaty utworzone od tematów przysłówkowych
(w tym wyrażen przysłówkowych):

- i brendshëm* – ‘wewnętrzny’ (Adj [i] *brend-shëm* ← Adv *brend/a* ‘wewnątrz’)
 - i djeshëm* – ‘wczorajszy’ (Adj [i] *dje-shëm* ← Adv *dje* ‘wczoraj’)
 - i domosdoshëm* – ‘konieczny’ (Adj [i] *domosdo-shëm* ← Adv *domosdo* ‘koniecznie’)
 - i gatshëm* – ‘gotowy’ (Adj [i] *gat-shëm* ← Adv *gat/i* ‘od razu’)
 - i herëshëm* – ‘wczesny, dawny’ (Adj [i] *herë-shëm* ← Adv *herë* ‘raz, teraz’)
 - i mëparshëm* – ‘wcześniejszy’ (Adj [i] *mëpar-shëm* ← Adv *më parë*¹⁰ ‘wcześniej’)
- i inne.

Albański sufiks *-shëm* jest najbardziej produktywny, jeżeli chodzi o tworzenie derywatów przymiotnikowych. Przy jego pomocy można utworzyć przymiotnik od prawie każdego tematu czasownikowego.

b. Rodzajnik prepozytywny *i, e* + sufiks *-ueshëm*:

- i avullueshëm* – ‘lotny’ (Adj [i] *avull-ueshëm* ← V *avull/oj* ‘parować’)
 - i çmueshëm* – ‘cenny’ (Adj [i] *çm-ueshëm* ← V *çm/oj* ‘cenić’)
 - i dëshirueshëm* – ‘pożądany’ (Adj [i] *dëshir-ueshëm* ← V *dëshir/oj* ‘cenić’)
 - i mrekuullueshëm* – ‘cudowny, wspaniały’ (Adj [i] *mrekull-ueshëm* ← V *mrekull/oj* ‘fascynować’)
 - i shkrueshëm* – ‘pisany’ (Adj [i] *skr-ueshëm* ← V *shkr/uaj* ‘pisać’)
 - i gëzueshëm* – ‘wesoły’ (Adj [i] *gëz-ueshëm* ← V *gëz/oj* ‘weselić, cieszyć’)
 - i imagjinueshëm* – ‘wyobrażalny’ (Adj [i] *imagjin-ueshëm* ← V *imagjin/oj* ‘wyobrażać’)
 - i lexueshëm* – ‘czytelny’ (Adj [i] *lex-ueshëm* ← V *lex/oj* ‘cenić’)
- i wiele innych.

Z formalnego punktu widzenia derywaty tego typu tworzą przede wszystkim tematy czasownikowe zakończone na *-o* (*lexo-j, dëgjo-j, gëzo-j, dëshiro-j*). Sufiks *-ueshëm* przyjmują również derywaty, których temat czasownikowy kończy się na *-ua* (*shkrua-j*).

¹⁰ Wyrażenie przysłówkowe *më parë* ‘wcześniej’ stanowi całość tematu motywującego nowy derywat. Przyimek *më* nie jest w tym przypadku prefiksem tworzącym nową jednostkę leksykalną. W procesie derywacji udział bierze rodzajnik prepozytywny, zmieniający paradygmat derywatu oraz sufiks *-shëm*.

c. Rodzajnik *i, e* + sufiks *-(ë)t(ë)*

Derywaty utworzone od tematów rzeczownikowych:

- i artë* – ‘złoty’ (Adj [*i*] *ar-të* ← N *ar*, -*i* ‘złoto’)
i gurtë – ‘kamienisty’ (Adj [*i*] *gur-të* ← N *gur*, -*i* ‘złoto’)
i drunjtë – ‘drewniany’ (Adj [*i*] *drunj-të* ← N *drunj*, -*të* ‘drewno’)
i florinjtë – ‘kwiecisty’ (Adj [*i*] *florinj-të* ← N *florinj*, -*të* ‘kwiaty’)¹¹
i greptë – ‘haczykowany’ (Adj [*i*] *grep-të* ← N *grep*, -*i* ‘haczyk’)
i inne.

Derywaty utworzone od tematów przysłówkowych:

- i afërt* – ‘bliski’ (Adj [*i*] *afër-t* ← Adv *afër* ‘blisko’)
i barabartë – ‘równy’ (Adj [*i*] *barabar-të* ← Adv *barabar* ‘równie’)
i kundërt – ‘przeciwny’ (Adj [*i*] *kunder-t* ← Adv *kunder* ‘przeciwno’)
i largët – ‘daleki, odległy’ (Adj [*i*] *larg-ët* ← Adv *larg* ‘daleko’)
i shumtë – ‘liczny’ (Adj [*i*] *shum-të* ← Adv *shumë* ‘dużo’)
i veçantë – ‘szczególny’ (Adj [*i*] *veçan-të* ← Adv *veçan* ‘szczególnie’)
i tepërt – ‘zbyteczny, zbędny’ (Adj [*i*] *tepër-t* ← Adv *tepër* ‘zbyt’)
i shpeshtë – ‘częsty’ (Adj [*i*] *shpesh-të* ← Adv *shpesh* ‘często’)
i inne.

Derywaty utworzone od tematów czasownikowych:

- i hapët* – ‘otwarty’ (Adj [*i*] *hap-ët* ← V *hap* ‘otwierać’)
i fshehtë – ‘schowany’ (Adj [*i*] *fsheh-të* ← V *fsheh* ‘chować’)
i ulët – ‘niski’ (Adj [*i*] *ul-ët* ← V *ul* ‘obniżyć’)

d. Rodzajnik prepozytywny *i, e* + sufiks *-(ë)m(ë)*:

- i andejmë* – *i andejshëm* – ‘tamtejszy’ (Adj [*i*] *andej-më* ← Adv *andej* ‘tam’)
i jashtëm – ‘zewnątrzny’ (Adj [*i*] *jasht-ëm* ← Adv *jasht* ‘na zewnątrz’)
i fisëm – ‘rodowy, plemienny’ (Adj [*i*] *fis-ëm* ← N *fis*, -*i* ‘ród, plemię’)
i këtejëm – ‘tutejszy’ (Adj [*i*] *këtej-më* ← Adv *këtej* ‘tutaj’)
i mesëm – ‘środkowy, średni’ (Adj [*i*] *mes-ëm* ← N *mes* ‘środek’)
i mësipërm – ‘powyższy’ (Adj [*i*] *mësipër-më* ← Adv *mësipër* ‘powyżej’)
i sotëm – ‘dzisiejszy’ (Adj [*i*] *sot-ëm* ← Adv *sot* ‘tam’)
itd.

¹¹ Kilka derywatów tworzy się za pomocą tematu l. mn., np. *i drunjtë* ‘drewniany’, *i florinjtë* ‘kwiecisty’.

Derywaty utworzone za pomocą rodzajnika i sufiksu $-(\ddot{e})m(\ddot{e})$ nie stanowią w leksyce albańskiej licznej grupy. Tworzone są głównie od tematów przysłówkowych, choć zdarzają się i tematy rzeczownikowe, np. *fis* ‘plemień’, *mes* ‘środek’.

e. Rodzajnik prepozytywny *i, e* + sufiks $-\ddot{e}$:

i drejtë – ‘prosty, szczerzy, otwarty’ (Adj [*i*] *drejt-ë* ← Adv *drejt* ‘prosto’)

i fortë – ‘silny’ (Adj [*i*] *fort-ë* ← Adv *fort* ‘silnie’)

i lartë – ‘wysoki’ (Adj [*i*] *lart-ë* ← Adv *lart* ‘wysoko’)

i kotë – ‘darewny, bezużyteczny’ (Adj [*i*] *kot-ë* ← Adv *kot* ‘darewnie’)

i mjaftë – ‘wystarczający’ (Adj [*i*] *mjaft-ë* ← Adv *mjaft* ‘wystarczająco’)

i shpejtë – ‘szybki’ (Adj [*i*] *shpejt-ë* ← Adv *shpejt* ‘szybko’)

i vërtetë – ‘prawdziwy’ (Adj [*i*] *vërtet-ë* ← Adv *vërtet* ‘prawdziwie’)

itd.

Derywaty przymiotnikowe powstałe w wyniku dodania rodzajnika i sufiksu $-\ddot{e}$ to przymiotniki o tematach przysłówkowych.

W ramach podsumowania rozważań dotyczących całej grupy derywatów sufiksalnych należy przede wszystkim zwrócić uwagę na obecność wykładnika paradygmatycznego w tego typu nowo powstałych jednostkach leksykalnych. Może on nie mieć powierzchniowej reprezentacji (np. *ngji-tës[ø]*), może też pojawić się w formie rodzajnika prepozytywnego, który w procesie derywacyjnym tej grupy derywatów stanowi czynnik słowotwórczy, tak samo jak przyłączany do danego tematu sufiks. Stosunkowo duża liczba derywatów przymiotnikowych tworzonych za pomocą sufiksu *i* i dodania morfemu gramatycznego w postaci rodzajnika prepozytywnego wskazuje na to, że jest to najbardziej produktywny sposób tworzenia derywatów przymiotnikowych w języku albańskim. Nie ma na to wpływu niewielka liczba sufiksów biorących udział w tym sposobie derywacji. Te sufiksy to: $-shëm$, $-ueshëm$, $-(\ddot{e})t(\ddot{e})$, $-(\ddot{e})m(\ddot{e})$, $-\ddot{e}$.

F – prefiksalnie-sufiksalne

Derywaty przymiotnikowe utworzone według schematu rodzajnik + prefiks + temat + sufiks:

i përbashkët – ‘wspólny’ (Adj [*i*] *për-bashkë-t* ← Adv *bashkë* ‘razem’)

i përfushtë – ‘równy, płaski płytki’ (Adj [*i*] *për-fush-të* ← N *fush/ë, -a* ‘pole’)

i përciptë – ‘powierzchnowy’ (Adj [*i*] *për-cip-të* ← N *cip/ë, -a* ‘warstwa pokrywająca, skórka’)

i përbotshëm – ‘uniwersalny’ (Adj [*i*] *për-bot-shëm* ← N *bot, -i* ‘świat’)

i përkohshëm – ‘tymczasowy’ (Adj [i] *për-koh-shëm* ← N *koh/ë*, -a ‘czas’)
i përgjithshëm – ‘ogólny’ (Adj [i] *për-gjithë-shëm* ← Adv *gjithë* ‘cały’)
 itd.

Ten sposób tworzenia derywatów przymiotnikowych w języku albańskim jest mało produktywny. Biorą w nim udział wyłącznie prefiks *për-*, sufiksy *-t(ë)*, *-shëm* oraz rodzajnik. Tematami słowotwórczymi przy tego typu derywacji są tematy rzeczownikowe, zaimkowe i odprzysłówkowe.

G – redukcyjno-interfiksalne

elektromagnetik – ‘elektromagnetyczny’ (Adj *elektr-o-magnetik[ø]* ← Adj *elektrik* + Adj *magnetik*)

Derywaty z redukcją w temacie występują w języku albańskim rzadko. Zwykle są to internacjonalizmy, jak np. formacje z prefiksoidem *elektro-* derywowanym od przymiotnika *elektrik*.

Aby podsumować powyższe rozważania dotyczące klas formalnych albańskich derywatów przymiotnikowych, należałoby zwrócić uwagę na brak alternacji tematowych funkcjonujących jako środek słowotwórczy w procesie derywacji. Jeśli chodzi o przykłady, co do których zachodziło podejrzenie, że zawierają alternacje głosek tematowych, to po analizie okazało się jednak, że zostały derywowane od tematów, w których alternacja głosek wystąpiła już na wcześniejszym etapie derywacji. To niewątpliwie wynik tego, że struktura zarówno tematów rzeczownikowych, jak i – tym bardziej – przymiotnikowych, jest na ogół stabilna i nie dochodzi w niej do alternacji tematowych, przynajmniej w procesie tworzenia derywatów przymiotnikowych¹². Dlatego też redukcji w temacie nie można uznać za powszechny proces derywacyjny tworzący nowe przymiotnikowe jednostki leksykalne w języku albańskim.

Stosunkowo najpowszechniejszymi strukturami formalnymi albańskich derywatów przymiotnikowych są struktury paradygmatyczne – mowa tu w szczególności o tworzeniu derywatów przymiotnikowych od tematów czasownikowych w formie *pjesore* – oraz struktury sufiksalne, w których na szczególną uwagę z punktu widzenia częstości występowania zasługuje struktura formalna derywatów powstałych w wyniku dodania do tematu sufiksu i morfemu gramatycznego w postaci rodzajnika prepozytywnego. Formę imiesłowową *pjesore* możemy utworzyć od

¹² Alternacje w tematach rzeczownikowych są częste głównie w zmianie paradygmatu liczby [por. Sawicka, Mindak 1993: 32]. Także w tematach czasownikowych – zarówno pochodzenia praindoeuropejskiego, jak i praalbańskiego – alternacje tematowe występują obficie.

praktycznie każdego czasownika – zarówno przechodniego, jak i nieprzechodniego. Z kolei po przyjęciu rodzajnika prepozytywnego forma ta wchodzi w paradygmat klasy przymiotnika. Klas derywatów: prozodycznej, postfiksальной, prefiksально-postfiksальной, interfiksально-paradygmatycznej, postfiksально-paradygmatycznej, prefiksально-postfiksально-paradygmatycznej, interfiksально-sufiksальной, alternacyjno-paradygmatycznej, alternacyjno-afiksальной, redukcijno-paradygmatycznej, redukcijno-afiksальной, redukcijno-alternacyjno-paradygmatycznej i redukcijno-alternacyjno-afiksальной w materiale albańskich derywatów przymiotnikowych nie stwierdzono. Z pewnością część z tych klas ma swoje wykładniki w innych klasach gramatycznych języka albańskiego, część też nie występuje w ogóle, jednak do formułowania wniosków w tym zakresie niezbędne byłoby przeprowadzenie odrębnego badania. Wyszczególniono za to, w porównaniu z modelem wzorcowym, klasę derywatów redukcijno-interfiksalnych.

Wykaz skrótów i symboli stosowanych w pracy

- ← – ujmuje kierunek derywacji
- () – ukazuje przebieg procesu derywacji danych przykładów z wyodrębnieniem wszystkich formalnych, segmentalnych składników
- [] – ujmuje morfem paradygmatyczny
- Adj – przymiotnik
- Adv – przysłówki
- N – rzeczownik
- V – czasownik
- pjes – forma pjesore alb. pjesorja ~ imiesłów czynny czasu przeszłego
- nom. – mianownik
- sg. – liczba pojedyncza
- pl. – liczba mnoga
- masc. – rodzaj męski
- fem. – rodzaj żeński
- neutr. – rodzaj nijaki

Bibliografia

- Beci B., 2001, *Gramatika e gjuhës shqipe për të gjithë*, Prishtinë.
- Cipo K., 1972, *Studime mbi leksikun dhe mbi formimin e fjalëve në gjuhën shqipe I*, Tiranë, s. 61–66.
- Çeliku M. (red), 2007, *Gramatika praktike e gjuhës shqipe*, Tiranë.
- Demiraj Sh. (red.), 1976, *Gramatika e gjuhës shqipe, vëllimi I morfologjia*, wyd. 2, Tiranë 1995.
- Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Polański K. (red.), Wrocław 1999.

- Fjalor i Gjuhës Shqipe*, Thomai J. (red.), Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë 2006.
- Fjalor i Shqipës së Sotmë*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe Letërsisë, Tiranë 1984.
- Honowska M., 1967, *Zarys klasyfikacji polskich derywatów*, Wrocław.
- Karasiński A., 2009, *Albańskie derywaty przymiotnikowe z prefiksem pa-*, [w:] *Linguistica Copernicana 2*, Toruń, s. 315–326.
- Karasiński A., 2010, *Albańskie odczasownikowe derywaty przymiotnikowe* [w:] „*Slavia Meridionalis*” 10, Warszawa, s. 125–134.
- Kostallari A., 1972, *Mbi disa veçori të fjalës së përbërë në gjuhën shqipe*, [w:] *Studime mbi leksikun dhe mbi formimin e fjalëve në gjuhën shqipe I*, Tiranë, s. 141–147.
- Maldjiewa V., 2007, *Funkcje derywatów w tekście (propozycja modelu analizy i opisu)*, [w:] V. Maldjiewa i Z. Rudnik-Karwatowa (red.), *Słowotwórstwo i tekst*, Warszawa, s. 120–129.
- Maldjiewa V., 2009, *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska, Słowotwórstwo, tom 9*, Warszawa.
- Memushaj R., 2003, *Për një ndarje tjetër në klasa të foljeve të shqipës*, [w:] *Studime filologjike 1–2*, Tiranë.
- Mindak J., Sawicka I., 1993, *Zarys gramatyki języka albańskiego*, Warszawa.
- Surdulli M. (red.), 1985, *Gramatika e gjuhës së sotme letrare shqipe, Morfologjia*, Prishtinë.
- Wiśniewski M., 2005, *Dystrybucyjne właściwości odprzymiotnikowych nazw cech we współczesnej polszczyźnie*, Toruń.
- Эйтрей Г. И., 1982, *Албанский Язык*, Leningrad.

Formal Analysis of Albanian Adjectival Derivatives

Summary

The paper presents a formal analysis of Albanian adjectival derivatives, carried out in accordance with the proposal of a formal description of word formation (part of methodology presented in *Bulgarian-Polish Contrastive Grammar, Volume 9*).

This type of description in addition to a characterization of formal, segmental exponents of derivation allows for appearing and signaling functions of Albanian definite article in word formation process.

Analyzed material comes from the *Dictionary of Contemporary Albanian Language* (Institute of Language and Literature of the Albanian Academy of Sciences 1984, revised edition 2002) and is nearly 62% of all lexical adjectival units (about 6100 adjectival derivatives).

Keywords: Albanian; word formation; formal analysis

Słowa kluczowe: język albański; słowotwórstwo; formalna analiza